

державу та владу від бізнесу. У конституційному порядку треба заборонити бізнесменам займати посади в державі (міністри, депутати), оскільки це спричинює неминучий конфлікт інтересів на користь бізнесу. 5. Слід посилити керівну роль держави в розвитку економіки. Держава – це штурвал і вітрила, а бізнес – вітер, що рухає вітрила в заданому державою напрямі. 6. Новоутворені суверенні транзитивні держави, що мають украй корумповані бізнесові уряди та парламенти, повинні прагнути до інтегрованого і збалансованого розвитку на внутрішньому периметрі й конкурентоспроможної інтеграції в європейські структури, а через них – у глобальні структури. Нинішні уряди транзитивних країн потрібно поставити під контроль міжнародних інтегративних організацій (ЄС, ПАРЄ, ОБСЄ, СОТ). 7. Парламенти транзитивних країн мають змусити уряди ввести в дію закони про обов'язкове оподаткування вивозу капіталів і експортної виручки на рівні 15–20%. 8. Ввести кримінальну відповідальність для керівників держав, членів урядів та парламентів, які збагатилися, перебуваючи при владі. 9. Перевести розвиток транзитивних країн на шлях якісно нової індустріалізації технотронно-інноваційного типу. 10. Поступово припинити імпорту орієнтацію економік транзитивних країн і стати на шлях максимального самозабезпечення й розвиток за рахунок власних сил та ресурсів, що дасть можливість максимально зменшити залежність транзитивних країн і диверсифікувати ринки збуту та постачання. 11. Запровадити систему стратегічного планування розвитку транзитивних країн. 12. Поступово змінювати структуру ВВП шляхом підвищення питомої ваги оплати праці до середньоєвропейського рівня. 13. Упровадити ефективну систему патентування і стимулів для використання досягнень

науки та високих технологій. 14. Послідовно проводити структурну модернізацію економіки, віддаючи пріоритет розвитку ключових локомотивних галузей. 15. Забезпечити жорсткий державний контроль віртуалізації економіки – спекулятивного відриву фінансів від реального виробництва.

Український народ вистраждав своє право на прогресивний розвиток, на справедливе демократичне суспільство, на добробут. Гарантією майбутнього успішного поступу України можуть стати велика потенційна сила об'єднаної праці всього народу та науково обґрунтована стратегія випереджувального інтелектуально-інноваційного розвитку. Це і є український шлях розвитку та прогресу в жорстких умовах світ-системи глобалізму.

Література

1. Всемирный экономический форум опубликовал доклад «Глобальные риски 2011» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/news/state/2011/01/16/2763>
2. Глобализация: взгляд с периферии / Отв. ред. С. Хоменко. – К. : Агентство гуманитарных технологий, 2002. – 61 с.
3. Філіпенко А. С. Світова економіка : підручник / А. С. Філіпенко, О. І. Рогач, О. І. Шнирко. – К. : Либідь, 2000. – 503 с.
4. Леонтьев В. В. Избранные статьи / В. В. Леонтьев. – СПб. : Невское время, 1994. – 366 с.
5. Білорус О. Г. Економічна система глобалізму / О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2003. – 360 с.
6. Ohmae K. The Borderless World / Kenichi Ohmae. – London : Collins, 1990.

Стаття надійшла до редакції 13 жовтня 2012 року

УДК 338.2

С. Д. Біляцький,

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України
office.iweir@nas.gov.ua

СТАЛІЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ У ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПЕРСПЕКТИВА

У статті розглянуто проблеми соціальних гарантій населення в Україні. Встановлено зв'язок між інтенсивністю розбудови сталого розвитку економіки і динамікою соціальних гарантій. Проаналізовано міжнародний досвід зі створення систем сталого розвитку, а також можливості оптимізації соціальних гарантій.

Ключові слова: сталий (стабільний) розвиток, соціальні гарантії, екологічна модернізація, міжнародний досвід.

С. Д. Беляцкий
**СТАБИЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ В
ПРОЦЕССАХ СОЦИАЛЬНЫХ ГАРАНТИЙ:
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И УКРАИНСКАЯ
ПЕРСПЕКТИВА**

В статье рассмотрены проблемы социальных гарантий населения в Украине. Установлена связь между интенсивностью формирования устойчивого развития экономики и динамикой социальных гарантий. Проанализирован международный опыт развитых стран по созданию систем устойчивого развития, а также возможности оптимизации социальных гарантий.

Ключевые слова: стабильное (устойчивое) развитие, социальные гарантии, экологическая модернизация, международный опыт.

Постановка проблеми. Соціальні гарантії є одним із найважливіших досягнень людства. Вони стали основою успішного економічного розвитку будь-якої держави,

S. D. Belyatsky
**STABLE DEVELOPMENT OF ECONOMICS IN
CONDITIONS OF SOCIAL GUARANTEES:
INTERNATIONAL EXPERIENCE AND
UKRAINIAN PROSPECT**

The article describes problems of social guarantees for people in Ukraine. A link was established between intensity of sustainable development of economics and dynamics of social guarantees. International experience of sustainable development systems and opportunities of social guarantees optimization have been analyzed.

Key words: sustainable (stable) development, social guarantees, ecologic modernization, international experience.

соціальної злагоди в суспільстві, високого рівня науково-технічного прогресу. Поняття «соціальні гарантії» виникли із досягненням суспільством певного рівня економічного

розвитку та нерозривно пов'язані з ідеєю сталого розвитку економіки. З огляду на важливість і нагальність реформування бюджетного планування в Україні особливого значення набуває всебічний аналіз законодавства у сфері планування соціальних видатків, необхідний для своєчасного виявлення та відстеження загроз, які виникають, та визначення напрямів і шляхів запобігання їм. Система нормативних актів у сфері регулювання соціального забезпечення сьогодні потребує ретельного вивчення та реформування, але немає сумніву, що це пов'язано із системою формування сталого розвитку економіки. Сталий розвиток нині розглядається багатьма вченими як нова глобальна модель розвитку людства. Однак поки що така модель не створена, незважаючи на зусилля світової спільноти. Складається враження, що, дійшовши висновку про необхідність сталого розвитку і розробивши його концепцію в загальних рисах, цікавість до цієї проблеми зменшилася. Існують різні пояснення цього: дехто вважає, що в нинішніх умовах розв'язати цю проблему не під силу ні окремим державам, ні світовому співтовариству; інші стверджують, що ідея сталого розвитку є утопічною, нездійсненною, а тому, зрозумівши це, світова громадськість відмовилася від її втілення попри численні проекти, саміти, конференції тощо. Але існує ще одна точка зору – ідея сталого розвитку цілком реалістична, але концепції сталого розвитку бракує конструктивності.

Мета статті – системно розглянути джерела існуючої стратегії сталого розвитку в Україні та встановити зв'язок між ними і динамікою соціальних гарантій населення, проаналізувати досвід розвинутих країн зі створення систем сталого розвитку, а також можливості оптимізації соціальних гарантій.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Фундаментальні та прикладні дослідження, присвячені проблемам формування сталого розвитку та системи соціальних гарантій населення в Україні, містяться в наукових працях багатьох авторів: І. І. Лукінова, Є. К. Марчука, Ю. М. Пахомова, В. І. Трефілова. Проблеми зв'язку між інтенсивністю розбудови сталого розвитку економіки і динамікою соціальних гарантій у різні роки досліджували А. С. Гальчинський, Є. І. Головаха, С. А. Єрохін, С. Б. Кримський, А. Ф. Колот, П. М. Леоненко, Е. М. Лібанова, Д. К. Лук'яненко, В. О. Мандибуря, О. С. Оніщенко, Ю. В. Павленко, В. М. Шешенко, А. С. Філіпенко, М. О. Шевчук. У Національній доповіді «Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави» (2009) авторським колективом провідних учених Національної академії наук України започатковано проведення комплексного аналізу і виявлення визначальних тенденцій економічного, соціального, політико-правового та гуманітарного розвитку України в контексті загроз і ризиків у сучасному світі. Заслугує на повагу моніторинг суспільних процесів, змін у масовій свідомості населення, який здійснюється вченими Інституту соціології НАН України ще з 1992 року й дотепер і який надає додаткові та переконливі дані про перебіг суспільних процесів.

Основні результати дослідження. Стрімкий розвиток технічного прогресу породив у суспільства відчуття незалежності від природи, стимулював до прогресивної діяльності. Як наслідок, нині ми маємо глобальні зміни в екосистемі, що можуть стати загрозою для людського існування. У таких умовах надзвичайно актуальним стає питання забезпечення сталого (стабільного) розвитку суспільства. В останні десятиліття у більшості країн світу спостерігається стрімкий розвиток екологізації економіки. На фоні звичайних темпів зростання економіки почалася стабілізація споживання природної сировини, скоротилося забруднення атмосферного повітря, важливу роль посіли сучасні природоохоронні технології. З точки зору нової еколого-економічної парадигми, Україна ще не має достатнього досвіду, який допоміг би здійснити технологічний прорив і вийти на міжнародний ринок конкурентоспроможним учасником. Однією з головних причин цього є недостатньо глибоке наукове обґрунтування нагальності

дослідження екологічного імперативу як частини інноваційної моделі розвитку національної економіки [1]. Для прийняття ефективних управлінських рішень щодо впровадження стратегії сталого розвитку важливе значення мають міжнародні оцінки, які вказують на відповідність діяльності держави певним принципам і показникам. Такі оцінки визначаються за допомогою системи індикаторів, що якісно й кількісно характеризують процес переходу держави до екологічно зрівноваженого розвитку. Кожний індекс є зручним інструментом для визначення місця країни у світовій системі координат. За допомогою світових досліджень можна подати та проаналізувати становище України в аспекті економічної, екологічної і соціальної сталості. Аналітичне узагальнення матеріалів міжнародних рейтингів дасть можливість побачити ситуацію, що склалася під впливом соціально-економічних та еколого-природних чинників [2].

Стратегічним завданням влади має стати формування еколого-соціальної ринкової економіки, спрямованої на забезпечення добробуту всіх членів суспільства за дотримання балансу економічних, екологічних і соціальних чинників. Державна політика щодо сталого розвитку повинна базуватися на принципах, які забезпечують:

1) збалансованість розвитку українського суспільства: паритетність економічного, соціального та екологічного складників, визнання неможливості тривалого поступального розвитку суспільства в умовах деградації природного середовища; **2)** екологічно і техногенно безпечні умови життєдіяльності населення; **3)** утвердження гуманізму, демократії та загальнолюдських цінностей; **4)** еколого-економічно збалансованість розвитку окремих регіонів та її узгодження із загальнонаціональними потребами [3].

Важливим економічним показником сталого розвитку є індекс економічної свободи у світі (*Index of Economic Freedom*). Це агрегований рейтинг, що синтезує десять категорій показників торговельної, монетарної, податкової політики, стану ринку фінансових послуг, цінового регулювання та стабільності, втручання уряду в економіку, захищеності прав власності, наявності «чорного ринку» тощо. Нині на глобальному рівні є проблема розподілу зисків від сучасного техногенного типу розвитку і витрат, соціальних та екологічних збитків, екстерналій такого розвитку. Спостерігається несправедливість розподілу екологічних екстерналій між країнами: основна частина збитку виникає внаслідок діяльності розвинених країн, а його реципієнтами виступають бідні країни. Зважаючи на сказане вище, суть екологічних загроз сталому розвитку можна звести до трьох основних моментів:

1) експонентальне (експонента – крива, круто висхідна вгору) виснаження природних ресурсів (сировинних, енергетичних) і забруднення навколишнього природного середовища (атмосфери, гідросфери, літосфери), що призводить до катастрофічних наслідків на кшталт «озонових дір», тощо; **2)** експонентальне збільшення чисельності людства; **3)** несправедливий розподіл між країнами негативних екологічних екстерналій [4].

Концепція сталого розвитку в системі пріоритетів технологічного прогресу. Що треба зробити, щоб перетворити стійке зростання й диверсифікованість у реалітичне завдання для майбутнього? Немає і не може бути єдиної для всіх країн і часів формули чи моделі економічного успіху. Однак практика управління підказує деякі правила поведінки, що дозволяють успішно розвивати економіку країни, багаті природними й людськими ресурсами. Ці правила були успішно застосовані в багатьох країнах. Найголовніше – не дозволяти іншим країнам впливати на розробку української економічної політики. Навіть в епоху глобалізації кожна країна відстоює насамперед свої інтереси. Чому б Україні не наслідувати їх приклад? Жодній країні світу не вдалося створити ефективну (у сенсі конкурентних позицій на світовому ринку) промисловість без визначеної підтримки й захисту з боку держави на початковому етапі. Наприклад, Сполученим Штатам у XVIII і XIX сторіччях доводилося захищати свою промис-

ловість від англійського імпорту (утім, вони роблять це і сьогодні, але більш витончено й потайки). Подібним шляхом пішли після Другої світової війни Японія, Німеччина й Австрія, щоб на новій основі відновити національну промисловість. Уявлення, що начебто конкуренція є ключовим фактором побудови ефективної економіки, є утопічним. Між іншим, понад 150 років тому видатний і, до речі, ліберальний німецький економіст Фрідріх Ліст розробив стратегію «виховних тарифів» для промисловості, але лише в короткостроковому періоді. Змінний графік тарифів спонукає вітчизняних виробників уживати дієвих заходів, щоб, скажімо, за три з половиною чи навіть сім років, залежно від технологічних і ринкових умов, досягти міжнародної конкурентоспроможності [5]. Досвід економік, що розвиваються, дозволяє зробити важливий теоретичний висновок: конкуренція дійсно є сильним інструментом підвищення ефективності, але лише для зрілої промисловості, що опанувала передовими технологіями виробництва, керування та збуту (маркетингу). Якщо ж технологічний розрив між лідером (міжнародною компанією) і новачком (компанією на ринку, що розвивається, або виникає) занадто великий, то конкуренція просто виштовхне вітчизняного виробника з ринку [6]. Хіба не показово, що західні капітали сьогодні активно спрямовуються в Китай, країну з комуністичним режимом? Бізнес особливо не переймається природою режиму, якщо він забезпечує стабільні й передбачувані умови функціонування. Стратегічні західні інвестори зацікавлені переважно в одержанні визначеної частки ринку і/чи оптимізації структури (зниженні) своїх витрат. Умови бізнесу в Україні у цьому сенсі дуже сприятливі в обох аспектах.

Соціальний комфорт – через сталий розвиток. Забезпечення відповідності нормативно-правової сфери сталого розвитку економіки країни світовим нормам, оптимальний вибір національної моделі свідчать про якісну інтеграцію країни до глобального конкурентного простору. Лідер рейтингу таких країн – Сінгапур випереджає по сумі балів США на 15%, а ЄС-15 – на 40%. Швидко, за допомогою зон високих технологій, освоює цей шлях розвитку Індія. Найбільша кількість зон високих технологій, технопарків зосереджено у США, Європі, Японії, Китаї та країнах Південно-Східної Азії, які економічно розвинені або динамічно розвиваються. Слід зазначити, що в Китаї функціонує більш ніж 130 технологічних структур, у які вкладено мільярди доларів іноземних інвестицій [7]. У цих країнах інтенсивно розвиваються високотехнологічні галузі, що базуються на знаннях, забезпечують національну конкурентоспроможність і динамічне економічне зростання. Про це свідчать, зокрема, такий показник, як експорт високих технологій. У США цей показник становить 31%, Фінляндії – 24, Великій Британії – 26, Нідерландах – 31, Ірландії – 34, на Мальті – 62%. У країнах Південно-Східної Азії він варіює від 27% у Китаї до більш як 30% у Таїланді й Кореї, 58% – у Малайзії, 59% – у Сінгапурі та 45% – на Філіппінах. Низка країн, зокрема Малайзія і Таїланд, є експортерами інформаційних продуктів та послуг. Країни, у яких функціонує розвинений венчурний бізнес і надається потужна державна підтримка ризиковим фірмам, є інноваційно розвиненими [8].

Зростає увага до потенціалу приватного сектору, що відіграє важливу роль у фінансуванні НДДКР, зокрема до венчурних компаній, які потребують прискореного розвитку інформаційних технологій, скорочення операційних та інших витрат, підвищення активності фондового ринку, розширення асортименту банківських послуг. У Сполучених Штатах сконцентровано близько 72% венчурного капіталу. Водночас у кумулятивному вимірі перше місце у світі за часткою венчурного фінансування у ВВП посідає Ізраїль, за ним ідуть США, Канада, Швеція, Велика Британія, Корея, Нідерланди, Фінляндія, Франція, Ірландія. Взаємодія урядових програм і венчурного капіталу дає поштовх до розвитку інноваційної інфраструктури. Оптимальні стратегії сталого розвитку створюють сприятливі умови для соціального комфорту життєдіяльності населення.

Висновки. Упровадження ефективної соціальної політики має важливе значення для захищеності кожної людини, сприяє економічному зростанню і дозволяє всьому суспільству одержувати від цього користь. Економічні обмеження не повинні розглядатися як причина недооцінки значення соціальних цілей чи байдужості до них. Соціальна політика не може розвиватися поза реальністю бюджетних обмежень – вона також зобов'язана гарантувати, що цілі досягаються найбільш ефективними засобами.

Отже, у майбутньому, за умов старіння населення, особливо якщо країнам не поталанить досягнути вищих рівнів зростання, удосконалення соціальної допомоги має відбуватися шляхом ефективного використання наявних ресурсів.

Узгодженість політики вимагає відповідних рішень в економічній сфері й чітко визначених коротко- і довгострокових цілей розвитку соціальної сфери, ринку праці, освіти. Крім того, слід розглянути розробку політики та її впровадження. Нарешті, результати різних політичних напрямів мають бути узгоджені з точки зору клієнтів. Нові орієнтири соціальної політики потребують посиленої уваги до взаємодії між міністерствами та іншими рівнями управління, а також між державною і приватною сферами.

У нинішньому столітті якість життя помітно поліпшилася, що значною мірою зумовлено колективним піклуванням про вразливі суспільні групи – людей похилого віку, хворих, немічних та ін. До 1970-х років цілі соціальної політики в основному досягалися. Наслідки потрясінь, пов'язаних із зростанням цін на нафту, піддали системи соціального захисту суровому випробуванню. Однак вони у більшості випадків виявилися добре збудованими і здатними виконувати поставлені завдання. Водночас, були й несподівані наслідки. Хоч державні заходи, спрямовані на забезпечення захисту від мінливості долі, посилювали безпеку, проте вони аж ніяк не означали, що люди не повинні брати ініціативу у власні руки, якщо у них є така нагода. Оскільки системи соціального захисту можуть призводити до постійної залежності від держави, то створюється погана альтернатива для самостійності.

Гармонізація системи сталого розвитку виникла як ефектне явище у процесі соціально-політичної інтеграції європейських країн, реформування їхніх економічних систем і трансформації загальних вимог під час входження у спільний європейський ринок. Гармонізація вимагає з боку країн-членів зваженого підходу та значних зусиль, вміння домовлятися, оскільки поспішна гармонізація без детального аналізу і прогнозу не принесе вигоди та, крім того, може завдати шкоди як країні, так і ЄС у цілому. Гармонізація економічних систем європейських країн до вимог Євросоюзу має свої відмінності у класичному стабільному ринковому середовищі та в період кризових явищ, до того ж суттєво відрізняються механізми соціальних гарантій населення старих та нових країн – членів ЄС.

У цьому контексті видається доцільним для України розглянути загальні тенденції і приклади успішного здійснення заходів, що вживалися та вживаються країнами в рамках наближення до стандартів ЄС.

Література

1. Згуровський М. З. Сталий розвиток у глобальному і регіональному вимірах: аналіз за даними 2005 року / М. З. Згуровський. – К.: Політехніка. – 2006. – 84 с.
2. Згуровський М. З. Глобальное моделирование процессов устойчивого развития в контексте качества и безопасности жизни людей (2005–2007/2008 годы) / М. З. Згуровський, А. Д. Гвишиани. – К.: Політехніка, 2008. – 331 с.
3. Згуровський М. З. Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти: У 2 ч. Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку. Аналіз / М. З. Згуровський // Міжнар. рада з науки (ICSU). – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – 200 с.
4. Глазьев С. Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития / С. Ю. Глазьев. – М.: ВлДар, 1993. – 310 с.
5. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
6. Норт Д. Институции, институциональная зміна та функціонування економіки / Д. Норт. – К.: Основи, 2000. – 198 с.
7. Нельсон Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Нельсон, С. Уинтер. – М.: Дело, 2002. – 536 с.
8. Макаренко І. П. Проблеми побудови сучасних інноваційних систем: механізм оновлюючого руйнування / І. П. Макаренко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну: 36. наук. праць. – 2003. – № 3. – С. 155–170.

Стаття надійшла до редакції 30 жовтня 2012 року